

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2015:49

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Grophuset i Lännäs

Lännäs 169:1 och 170:1, Lännäs Klockarjord 1:1,
Lännäs socken, Örebro kommun, Närke

Leif Karlenby & Anne Naumanen

AARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2015:49

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Grophuset i Lännäs

Lännäs 169:1 och 170:1, Lännäs Klockarjord 1:1,
Lännäs socken, Örebro kommun, Närke

Leif Karlenby & Anne Naumanen

Lst dnr 431-1098-2015

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:49

Författare Leif Karlenby och Anne Naumanen

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Lodfoto över grophuset och en av härdarna.
Foto av Leif Karlenby.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_150001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod och genomförande.....	9
Resultat	9
Tolkning.....	11
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	12
Referenser	14
Administrativa uppgifter	15
Bilagor	16

Bilaga 1. Schaktlista

Bilaga 2. Anläggningslista

Bilaga 3. ¹⁴C-dateringar

Figur 1. Karta över trakten kring Lännäs kyrka med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en röd prick.

Sammanfattning

I samband med anläggandet av nytt jordupplag fick Arkeologgruppen i Örebro AB i uppdrag att göra en förundersökning i form av en schaktningsövervakning i området söder om fornlämningarna Lännäs 169:1 och 170:1. Det nya jordupplaget skulle placeras cirka 40 meter sydväst om det nya församlingshemmet vid Lännäs kyrka. Församlingshemmet är i sin tur beläget omedelbart söder om kyrkogården vid Lännäs kyrka, på en plats som tidigare innehöll ett tidigkristet gravfält.

Anläggandet av jordupplaget omfattade en yta på 25x8 meter, det vill säga 200 kvadratmeter. Inom utredningsytan grävde två schakt om sammanlagt cirka 153 kvadratmeter.

Utredningen resulterade i ett grophus, tre härdar samt två diken av modern karaktär innehållande sten och tegel. Två ¹⁴C-analyser genomfördes som placerar grophuset och en av härdarna i vendeltid.

Inledning

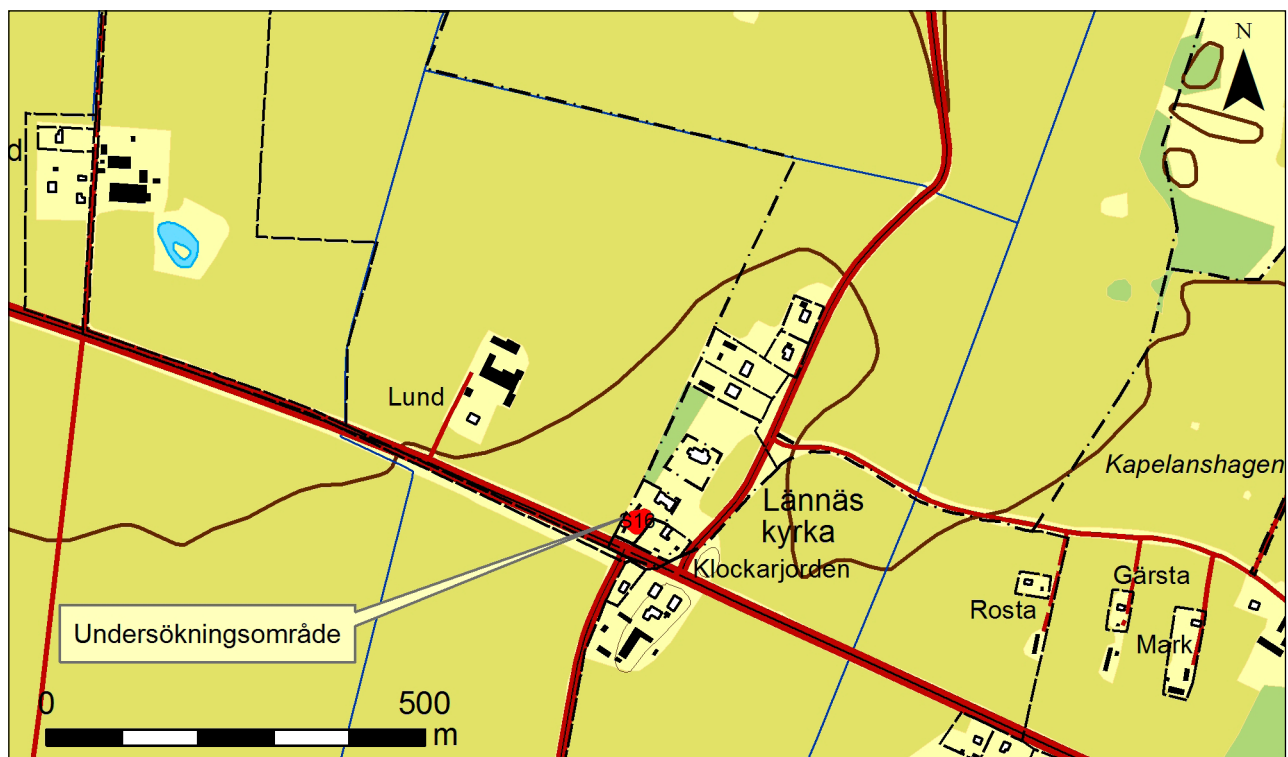
Arkeologgruppen i Örebro AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län att utföra en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning inom fastigheten Lännäs Klockarjord 1:1. Bakgrunden till ärendet var att fastighetsägaren Askers Lännäs Pastorat planerade att anlägga ett nytt jordupplag cirka 40 meter sydväst om församlingshemmet vid Lännäs kyrka. Länsstyrelsen bedömde att det planerade jordupplaget riskerade att hamna inom fornlämningarna Lännäs 169:1 och 170:1 och därmed skulle en förundersökning i form av schaktningsövervakning behöva utföras.

Beslut i ärendet togs av Länsstyrelsen i Örebro län (dnr 431-1098-2015) den 4 juni 2015. Arbetet genomfördes den 29 juni 2015. Askers Lännäs Pastorat stod för kostnaderna.

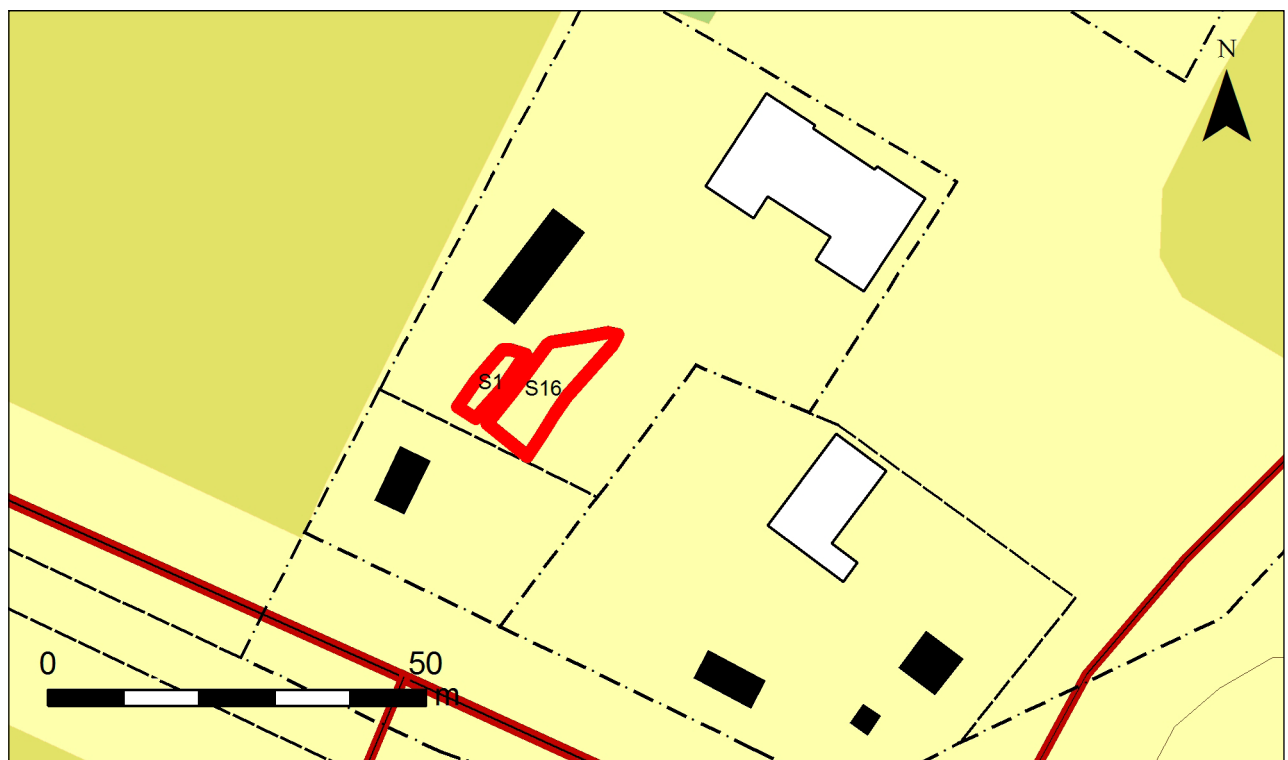
Bakgrund och kulturmiljö

Lännäs kyrka ligger 26 kilometer sydöst om Örebro centrum och 24 kilometer öster om Kumla. Den ligger på en grusås som sträcker sig i nord-sydlig riktning där den av och till bryter fram över omkringliggande lerjordar längs sin sträckning förbi Lännäs, Segersjö och vidare mot Hjälmarén. I väster och öster är området mycket flackt och öppet med vidsträckta och låglänta leriga odlingsmarker. I området har stora odlingsmarker frilagts i samband med sjösänkningarna under 1800-talet (Christiansson 1999:191ff). Åt söder och öster höjer sig terrängen och består av kuperad morän med skogsmark.

Kyrkan byggdes på 1100-talet eller möjligen under tidigt 1200-tal. Tornet är i huvudsak bevarat från den medeltida kyrkan. Långhuset revs 1776 och ersattes år 1777 av ett nytt med tidstypisk rektangulär plan (Esbjörnsson 2000:108).

Figur 2. Utsnitt ur fastighetskartan över Lännäs med kyrka och församlingshem. Schaktens läge är markerade med rött. Skala 1:10 000.

Figur 3. Plan över schaktens läge. Skala 1:1 000.

I samband med att ett nytt församlingshem skulle byggas utfördes en arkeologisk utredning år 2008. En mindre yta direkt söder om den södra kyrkogårdsmuren berördes. Undersökningen resulterade i kulturlager, boplatstester och en begravningsplats (Edlund 2011). Fortsatta arkeologiska undersökningar samma år, visade att begravningsplatsen härstammade från övergången mellan yngre järnålder och tidig medeltid. Ett tjugotal skelettgravar med kristet inflytande påträffades, varav en omgavs av rester från en gravbyggnad. Även lämningar av en förhistorisk boplatst i anslutning till begravningsplatsen frilades. Där fanns stolphål, härdar, gropar och kulturlager. Boplatsten daterades med hjälp av ¹⁴C-analys till romersk järnålder (Edlund 2011:65).

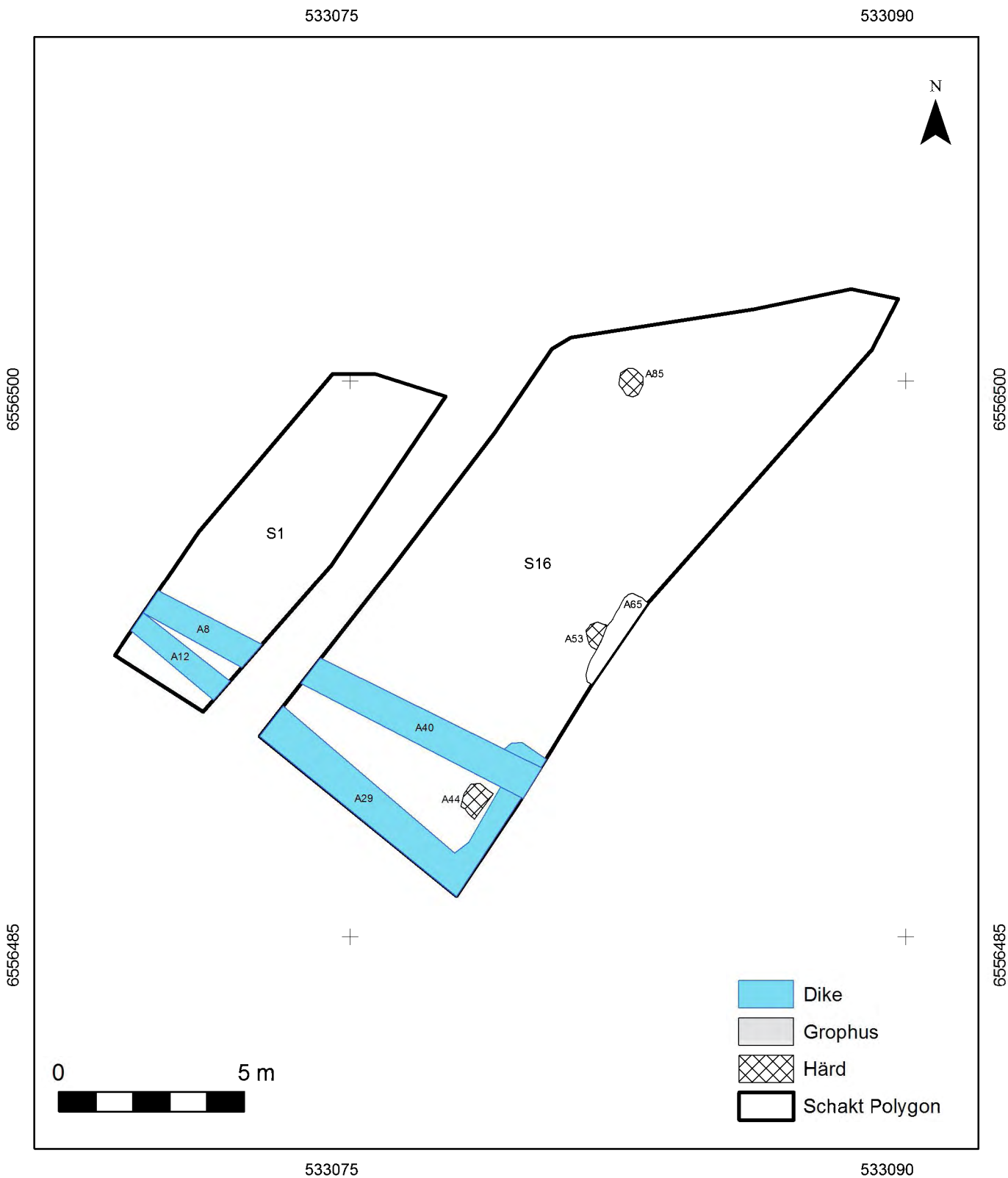
Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning av om tillstånd att ta bort aktuella delar av fornlämningen kunde ges, genom att klargöra fornlämningarnas närmare art och befattning.

Detta skulle minst innefatta:

- *eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder*
- *eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder*
- *eventuellt fyndinnehåll, vilket skulle inkludera bedömning av fyndens typ, antal och ålder*
- *bedömning av fornlämningarnas bevarandegrad på aktuell plats*
- *rumslig avgränsning av fornlämningarna inom exploateringsområdet*
- *bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffades vid förundersökningen.*

Syftet var även att klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning (slutundersökning) måste utföras av aktuella delar av fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet kunde ske inom området för fornlämningarna. Som underlag för detta skulle en bedömning av fornlämningarnas vetenskapliga kunskapsvärde göras, det vill säga en bedömning av i vilken utsträckning som en arkeologisk undersökning av aktuella delar av fornlämningarna skulle kunna bidra med ny meningsfull arkeologisk kunskap.

Figur 4. Plan över schakten och de påträffade anläggningarna. Skala 1:100.

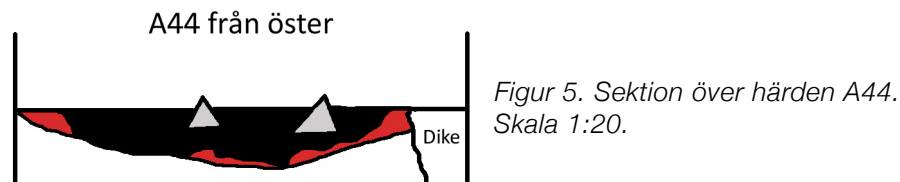
Metod och genomförande

Fältarbetet genomfördes den 29 juni 2015. En arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning innebär att en arkeolog är närvarande när schaktningsarbetena genomförs. När arkeologiska lämningar påträffades vid arbetena stoppades schaktningen temporärt för att arkeologisk undersökning och dokumentation skulle kunna utföras, därefter återupptogs schaktningsarbetena.

Arbetet genomfördes med skiktvis avbaning med maskin ner till eventuella lager, anläggningar eller konstruktioner som mättes in med RTK-GPS, dokumenterades skriftligt och fotograferades. För att bedöma lämningarnas karaktär, funktion samt eventuell datering rensades de tre härdarna och grävdes till hälften. Sektioner upprättades också. En mindre del handgrävdes i grophuset för bedömning av dess typ och karaktär. Kol togs för datering i samtliga anläggningar.

Resultat

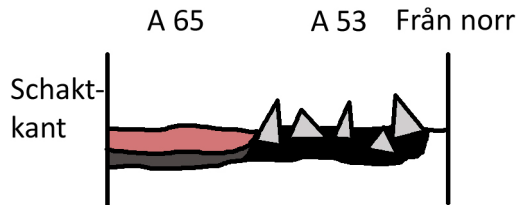
Schaktningsövervakningen skedde söder om fornlämningarna Lännäs 169:1, ett boplatssområde, och 170:1, en begravningsplats. Den senare visade sig inte beröras av de nu aktuella arbetena. Inom undersökningsområdet påträffades anläggningar som hörde till boplatsten i form av tre stycken härdar och en del av vad som tolkats som ett grophus. Anläggningen fortsatte utanför schaktet.

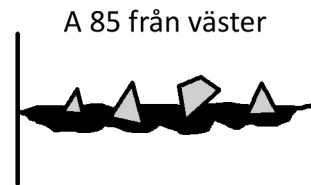
Inom utredningsområdet grävdes två schakt. Schakten var 33 respektive 120 kvadratmeter stora.

I det mindre, västliga schaktet, påträffades inga fornlämningar. I schaktet fanns två diken av recent karaktär som innehöll sten och tegel. Dessa fortsatte in i det större, östliga schaktet. I det östliga schaktet påträffades tre härdar varav en (A53) sannolikt har grävts igenom när grophuset anlades (A65). Grophuset har eventuellt haft ett trägolv, då en yta med rester av förkolnade träplankor framträdde vid rensningen. Grophus med trägolv är inte vanliga, men har bland annat konstaterats vid en grävning av en boplat i Rickomberga, Bondkyrko socken, Uppland (Karlenby 1995). Grophuset fanns till större delen utanför undersökningsområdet och grävdes inte ut, bortsett från en mindre yta i kanten. Där syntes trägolvet och ett kolprov togs som har daterats till 650–780 e.Kr. (Ua-51642). Grophuset var bevarat till ett djup av cirka 0,10 meter.

Härdarna, som grävdes ut, var av vanlig typ innehållande skärvsten och kol. Storleken på härdarna var 0,7–1,1 meter i diameter och djupet var 0,07–0,13 meter. En av härdarna (A85) daterades till 600–675 e. Kr. (Ua-51642).

Figur 6. Sektion över härderna A53 och grophuset A65. Skala 1:20.

Figur 7. Sektion över härd A85. Skala 1:20

Figur 8. Lodfoto över grophuset A65 och härd A53. Foto av Leif Karlenby.

Tolkning

Vid undersökningen konstaterades boplatslämningar i form av ett grophus och tre härdar. Det är troligt att de utgör en del av boplatsen Lännäs 169:1. Denna har tidigare daterats till romersk järnålder (Edlund 2011:65). Med nuvarande datering förlängs bosättningsperioden med flera hundra år och förhållandet till begravningsplatsen blir mer uttalat. Två dateringar från gravfältet sammanfaller delvis med de två dateringarna från den aktuella undersökningen. Det gäller Ua-28919 och Ua-28920 från 2008 års undersökning (Edlund 2011:65) och dateringarna från 2015 års undersökning, Ua-51641 och Ua-51642. De tidiga dateringarna från gravfältet gäller en grav med en omgivande stolpburen byggnad. ¹⁴C-dateringarna avviker kraftigt från fynddateringen av graven, där ett spänne som kan dateras till 1000-talet påträffats (Carlsson 1988), medan dateringen av en tand från graven och en tand från den omgivande rännan infaller i 700-talet (Edlund 2011:25). Oavsett hur man väljer att tolka detta bör årets resultat kunna förstärka en närvaro i området från den tidigare perioden.

Hur länge har man bott på platsen och när började man begrava sina döda där? Det är inte uteslutet att de två fornlämningarna kan ha samexisterat under en period. Om man ser platsen i ett större perspektiv än det som utgörs av de registrerade fornlämningarna, är det självklart att det funnits både boplatser och gravar i området.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning av om tillstånd att ta bort aktuella delar av fornlämningen kunde ges, genom att klargöra fornlämningarnas närmare art och omfattning

Syftet var även att klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning (slutundersökning) måste utföras av aktuella delar av fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet kunde ske inom området för fornlämningarna. Som underlag för detta skulle en bedömning av fornlämningarnas vetenskapliga kunskapsvärde göras, det vill säga en bedömning av i vilken utsträckning som en arkeologisk undersökning av aktuella delar av fornlämningarna skulle kunna bidra med ny meningsfull arkeologisk kunskap.

Påträffade lämningar var begränsade till omfattning och antal: tre härdar och en mindre del av ett grophus. Grophuset kom att ligga kvar, då det i princip befann sig utanför det område som var aktuellt för byggnation. Härdarna undersöktes genom snittning och kolprov togs i alla anläggningar. Två anläggningar analyserades och gav dateringar till vendeltid.

Arkeologisk undersökning gjordes alltså av de anläggningar som påträffades inom undersökningsytan. Lämningarnas vetenskapliga potential kan betraktas som relativt begränsad, men distinkt. De visar att bosättningen som påträffades inom gravområdet vid den tidigare undersökningen – och som daterats till romersk järnålder – även funnits på platsen under vendeltid. Detta innebär också att det är möjligt med ett direkt samband mellan bosättning och gravar.

Genom ovanstående anser Arkeologgruppen att syfte och frågeställningar från undersökningsplanen har besvarats.

Referenser

Tryckta källor

- Carlsson, A. 1988. *Vikingatida ringspännen på Gotland. Text och katalog*. Stockholm Studies in Archaeology 8. Stockholm.
- Christiansson, M. 1999. Intet annat än en större afdikning. Sveriges mest omfattande sjösänkingsföretag. *Från bergslag och bondebygd 1999*.
- Karlenby, L. 1995. *Rickomberga. Bebyggelse under 2000 år. Arkeologisk undersökning. Uppsala stad, Uppland*. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala Rapport 1995:20. Uppsala.
- Edlund, M. 2011. *En tidigkristen gravmiljö vid Lännäs kyrka. Arkeologisk utredning, förundersökning och undersökning. Lännäs socken, RAÄ 169 och RAÄ 170, Klockarjord 1:1, Örebro kommun, Närke*. UV rapport 2011:48. Hägersten.
- Esbjörnsson, E. 2000. *Kyrkor i Örebro län – en vägledning till Svenska kyrkans kyrkobyggnader*. Örebro.

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Närke
Län	Örebro
Kommun	Örebro
Socken	Lännäs
Fastighet	Klockarjord 1:1
Fornlämningsnummer	—

Projektledning	Leif Karlenby
Personal	Leif Karlenby

Undersökningstid	2015-06-29
Exploateringsyta	200 m ²
Undersökt yta	153 m ² , 31 löpmeter
Koordinater	X 6566500 Y 533075
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer
431-1098-2015

Arkeologgruppens projektnummer
2015_30

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd omhändertogs.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	11x3	0,5-0,7	Matjord med byggnadsrester över mjäla.
16	20x6	0,3-0,6	Matjord med byggrester över mjäla (i V) övergående till sand på gränsen mellan sand och mjäla ligger tre härdar.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl.nr	Typ	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
8	Dike	3x0,8		Stenfylld, tegel. Recent
12	Dike	3x0,7		Stenfylld, tegel. Recent
29	Dike	6x1		I Ö-V (samma som A12) I Ö:a delen mycket sten, viker av mot N. Har skadat härden (A44) i Ö.
40	Dike	6x1		Samma som A8. Stenfyllt med tegel. Förmodligen skadat A44.
44	Härd	1,1x0,7	0,13	Cirka 0,13 m djupt. Skadad i Ö och N. Troligen ursprungligen rund, 1,1 m i diam. Innehöll rikligt med sot och kol samt enstaka skärviga stenar.
53	Härd	0,7 m i diam.	0,11	Cirka 0,11 m djup. Rikligt med skärvsten och kol. Skada av eller del av A65.
65	Grophus	3x0,5	0,11	Grophus, synlig längd i schaktkant 3 m. Största bredd 0,5 m. I ytan heltäckande kollager. På flera ställen syns trästruktur. Härd A53 hör ihop med grophuset eller har skurits av detta.
85	Härd	0,75 m i diam.	0,07	Cirka 0,07 djup. Skärvsten och kol.

Bilaga 3. ^{14}C -dateringar

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2015-10-21

Erica Strengbom
Arkeologgruppen AB
Drottninggatan 11
702 10 ÖREBRO

Angströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Angströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Svärtinge, Norrköping, Östergötland och Lännäs, Örebro, Närke.

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ VPDB}$	^{14}C age BP
Ua-51640	Svärtinge A5 PK1	-25*	2 406 $\pm$ 39
Ua-51641	Lännäs A65 PK99	-25,2	1 314 $\pm$ 29
Ua-51642	Lännäs A85 PK100	-25*	1 390 $\pm$ 31

* Schablonvärde

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/ Elisabet Pettersson

